

Кучма Ольга Леонідівна

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри трудового права

та права соціального забезпечення

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕНСІЙНИХ ПРАВ

Вдосконалення механізму реалізації трудових та соціальних прав як основа соціальної безпеки України є вкрай важливим та на часі. Адже для того, щоб людина була захищеною, не достатньо мати тільки нормативне закріплення її права, але також необхідні доступний і дієвий механізм реалізації права та ефективний механізм судового захисту порушеного, оспореного чи невизнаного права особи.

На жаль, на сьогодні не достатньо ефективні механізми реалізації особою прав, в тому числі і на пенсійне забезпечення. Цьому є низка причин, детальніше про деякі з них далі.

Наразі відсутній дієвий механізм врегулювання питань, щодо яких є рішення Конституційного Суду України. Наприклад, ще у 2009 році Конституційний Суд України визнав неконституційним положення законодавства, яким передбачалась виплата пенсії за 6 місяців наперед і подальше припинення пенсії для осіб, які виїздили на постійне місце проживання до країни, із якою в Україні відсутні договірні відносини у сфері пенсійного забезпечення. Також Конституційний Суд України звернув увагу Верховної Ради України на необхідність приведення у відповідність до Конституції України положень інших законів, що регламентують виплату пенсій пенсіонерам, які постійно проживають у державах, з якими Україною не укладено відповідного договору, а також прийняття закону про відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними [1]. Вже закінчується 2021 рік, а Верховною Радою України так відповідні документи і не

прийнято, що ускладнює реалізацією пенсіонером права на пенсійне забезпечення та відшкодування шкоди, завданої рішеннями Пенсійного фонду України, адже для ефективного захисту недостатньо тільки норми Конституції України (Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення. Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку [2].)

У сфері соціального забезпечення чимало рішень Конституційного Суду України, якими визнавались неконституційними положення нормативно-правових актів, що свідчить про неналежну увагу законодавця до гарантованих прав. На сьогодні, не завжди дотримується принцип легітимних очікувань при внесенні змін до норм законодавства.

Також є проблемним ефективний захист прав пенсіонера при переході із одного виду пенсії на інший. При зверненні пенсіонера до суду з позовом до Пенсійного фонду про перерахунок пенсії чи переведення з одного виду пенсії на інший виникає питання своєчасності позовних вимог. У позивача є бажання вирішити проблему у одному провадженні, але якщо у позові буде дві вимоги – щодо переведення з одного виду пенсії на інший та обчислення пенсії нового виду із застосуванням визначених позивачем норм законодавства, то суд другу позовну вимогу визнає передчасною та відмовить у позові в цій частині. На практиці непоодинокі випадки, коли Пенсійний фонд задовольняв позов в першій частині та відмовляв у другій, Пенсійний фонд виконував рішення суду (переводив з одного виду пенсії на інший, проте розмір пенсії визначався в інший спосіб, ніж наполягав пенсіонер, і останній був змушений знову звертатися до суду з другою вимогою, яку вже суд розглядав по суті). Формально суд правий, адже поки Пенсійний фонд не здійснить переведення з одного виду пенсії на інший, Пенсійний фонд не буде обчислювати нову пенсію, відповідно, ще не буде існувати обрахунку пенсії, правильність якого і має досліджуватися в судовому засіданні. Проте, такий двоступеневий механізм отримання пенсії певного виду у

потрібному розмірі неможна назвати ефективним. Траплялися ситуації, коли після переведення з одного виду пенсії на інший чи після перерахунку пенсії, її розмір ставав ще меншим, ніж був до цього, і особа змушена ще раз звертатися до суду про перегляд механізму обчислення пенсії. **Доцільно при розгляді у суді справи про переведення з одного виду пенсії на інший чи перерахунку пенсії вирішувати питання не тільки про факт перерахунку, але і зважати на майбутній розмір пенсії, та у разі незгоди позивача із розміром розглянути це питання також. Такий підхід до розгляду пенсійних справ не суттєво обтяжив би судову систему, але розвантажив би судову систему від повторних звернень із позовними вимогами, які суд відмовився розглядати у попередньому провадженні як передчасні.** Вирішити питання у одному провадженні чи двох суттєво як для пенсіонера (і морально і фінансово) так і для держави (фінансово).

Ще одним негативним фактором, який впливає на ефективність реалізації пенсійних прав є дещо повільна реакція Пенсійного фонду на численну судову практику у однотипних судових справах. Це також створює незручності на практиці. **Якщо хибність позиції Пенсійного фонду доведено в суд і не один раз, то Пенсійному фонду варто відкоригувати свою позицію, а не чекати, поки кожен пенсіонер, якого стосується спірне питання, звернеться до суду за захистом свого порушеного права.** Не кожен отримувач пенсії має достатньо здоров'я, фінансів, підтримки близьких для судових баталій із Пенсійним фондом, і якщо вже є усталена судова практика про те як Пенсійний фонд має застосовувати норми законодавства, то питання перегляду розміру пенсій і іншим пенсіонерам певної категорії має здійснюватися з мінімальною участю пенсіонера у цьому.

Рішення суду на користь пенсіонера, яке набрало чинності та не може бути оскаржене – це ще не реалізація, виконання рішення суду у повному обсязі протягом нетривалого часу після набрання рішенням суду законної сили є реальним пенсійним забезпеченням. Проте, на практиці не так просто отримати ефективний захист на завершальній стадії судового провадження, особливо коли не тільки фактичне виконання тривале у часі, але і нормативно-правовий акт, який

мав б регулювати питання виконання судових рішень, настільки дискусійний, що був скасований Окружним адміністративним судом міста Києва, рішення якого залишив в силі (з уточненнями) Шостий апеляційний адміністративний суд та Верховний Суд (справа про визнання протиправною та нечинною Постанови Кабінету Міністрів України №649 від 22.08.2018 року, якою затверджено Порядок погашення заборгованості з пенсійних виплат за рішеннями суду). За позицією пенсійного органу, прийняття Кабінетом Міністрів України постанови №649 є дієвим механізмом для погашення заборгованості за рішеннями суду, згідно якої Пенсійному фонду України виділені кошти на її погашення, тому постанова прийнята з урахуванням балансу між інтересами всього суспільства й інтересами окремої людини та не позбавляє позивача права на отримання коштів, а лише визначає механізм їх виплати. ... Порядок №649 передбачає невизначене на рівні Закону право боржника здійснювати перевірку суми заборгованості, присудженої на підставі судового рішення, що набрало сили, та вирішувати питання наявності чи відсутності підстав для виплати зазначеної судом суми коштів. Проте, Порядок №649 не містить, та відповідачем не наведено, нормативного обґрунтування, із посиланням на акт вищої юридичної сили, яким Кабінет Міністрів наділений повноваженнями щодо ревізії суми боргу зазначеної в рішенні суду. Постановою Кабінету Міністрів України від 23.07.2014 №280 Затверджено Положення «Про Пенсійний фонд України (далі - Положення №280). Положення №280 також не містить повноважень Пенсійного фонду проводити перевірку рішень суду, що набрали законної сили, на предмет наявності або відсутності підстав для їх виконання. ... Верховний Суд наголошує, що Кабінет Міністрів України не наділений повноваженнями встановлювати додаткове право Пенсійного фонду України та його органів проводити ревізію рішень судів та приймати рішення щодо наявності або відсутності підстав для їх виконання [3]. І хоча згаданий Порядок скасований, але проблема оперативного виконання судових рішень остаточно не вирішена.

У даній публікації згадано лише деякі фактори, які ускладнюють реалізацію пенсійних прав, але вирішення хоч частини з них зміцнює соціальну безпеку не самих захищених верств населення.

Список використаних джерел:

1. У справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 2 частини першої статті 49, другого речення статті 51 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» : Рішення від 7 жовтня 2009 р. № 25-рп/2009. Конституційний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v025p710-09#Text> (дата звернення 22.11.2021)
2. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 р. №254-к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 22.11.2021)
3. Постанова від 26 травня 2021 р. №640/5248/19 / Верховний Суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97186392> (дата звернення 23.11.2021)